

Foto: Charlotte Thege

Olika sätt att beräkna fattigdom ger helt olika resultat

Nästan ett halvt sekel efter det att FN slog fast att alla människor har lika värde och att det är en mänsklig rättighet att leva ett värdigt liv, antog man de så kallade millenniemålen. Det första av dem är att halvera andelen fattiga till år 2015. Vilka är då fattiga?

DEN INTERNATIONELLA FATTIGDOMSGRÄNSEN är en US-dollar per dag. Begreppet, som inte är baserat på ett beräknat behov för någon slags minimistandard världen över, kom till under 1980-talet då man jämförde 10 mycket fattiga länders nationella fattigdomsgränser. Eftersom priserna varierar i olika länder och lokala produkter ofta är mycket billiga i fattiga om-

råden behövdes en justering av officiella växelkurser för att kunna jämföra pengar och levnadsstandard mellan olika nationer. Därför införde man köpkraftsjusterade dollar (PPP US\$).

Idag lever 2,5 miljarder människor på mindre än två dollar per dag, enligt FN, över 800 miljoner lider av hunger och undernäring, 1,1 miljarder har inte tillgång till rent vatten och

varje timma dör 1 200 barn av sjukdomar som kan förebyggas. I Afrika söder om Sahara lever 44 miljoner människor på mindre än en dollar/dag.

Men eftersom jordens befolkning ökar, kommer, om man lyckas, fortfarande mer än åttahundra miljoner människor att leva i extrem fattigdom vid slutåret.

De senaste åren har det dykt upp en rad artiklar och böcker som hävdar att fattigdomen inte bara minskar utan även att gapet mellan fattiga och rika minskar. Uppfattningen grundas i huvudsak på två argument, dels just på begreppet köpkraftsdollar, dels på bedrägliga kvot- och procenträkningar.

KÖPKRAFTSDOLLAR ÄR EN OMSTRIDD ENHET som förskönar de fattigas situation eftersom den höjer fattiga länders "egentliga" BNP-värde (värdet av ett lands samlade tjänster och produkter). Den är beräknad på den genomsnittliga prisnivån i landet på en "allmän konsumentkorg". Men hur ser en allmän konsumentkorg ut om man jämför olika länder? Vad är en gemensam, jämförbar konsumtion om man jämför en zimbabwisk gatuförsäljare med en amerikansk banktjänsteman? Härklippning, för att ta något konkret, kostar mycket lite om man blir klippt under en akacia i Bulawayo, jämfört med en "hair styling" på Manhattan, men blir maten så många gånger billigare för det?

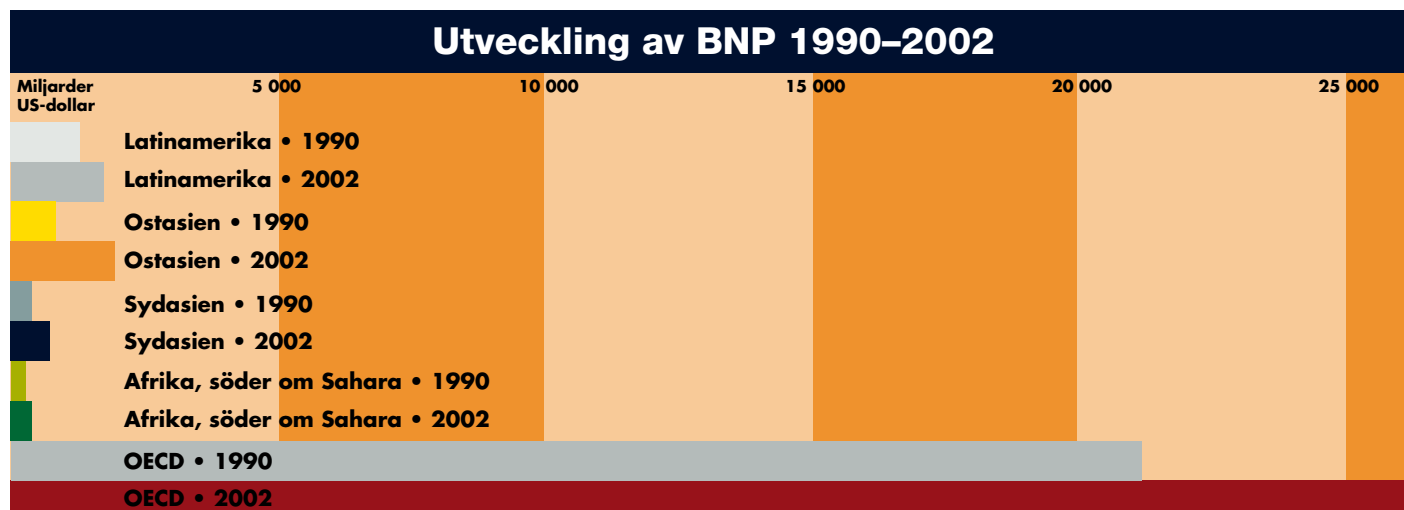
Kritikerna har också riktat in sig på att insamlingen av prisuppgifter, särskilt i Afrika, har många brister. Och i Kina kunde man till exempel inte samla in prisuppgifter på landsbygden, så man tog tio städer istället.

Hittills har det genomförts två internationella prisjämförelser, 19850 och 1993. I den senaste deltog varken Kina eller Indien, som har mer än en tredjedel av jordens befolkning. Dessa stora länders prisnivå fastställs genom hyggliga gissningar och har ett stort inflytande på värdet av köpkraftsdollarn.

Dessutom kan man tillägga att det finns olika metoder att beräkna köpkraftsdollarns värde, ingen metod är allmänt erkänd och det skiljer mycket mellan dem.

MAN MÅSTE LÄSA NOGA när man blir serverad procent. I boken "Till Världskapitalismens Försvar" av Johan Norbergs finns flera exempel på vilseledande kalkyler. Han hänvisar till Arne Melchior's rapport Globalisation and Inequality för norska utrikesdepartementet och skriver:

"Den rikaste femtedelen i världen har under den perioden [mellan 1965 och 1998] ökat sin genomsnittsinkomst från 8 315 till 14 623 dollars [köpkraftsjusterat], det vill säga med cirka 75 procent. Ökningen har varit ännu snabbare för världens fattigaste femtedel. De har under samma tid ökat sin genomsnittsinkomst från 551 till 1 137 dollar, det vill säga mer än en fördubbling."

För att riktigt befästa utjämningsstendensen skriver både Melchior och Norberg att kvoten mellan den rikaste femtedelen och den fattigaste femtedelen har sjunkit från 15 till 13. Fortsätter man med denna naiva sifferexercis så kommer man vid millenniemålets slutår 2015, ha gått så långt i utjämning att kvoten gått ner till 12.

Men om samma utveckling redovisas i pengar blir bilden något annorlunda. Skillnaden mellan de båda grupperna har då ökat från 7 764 till 17 908 dollar, det vill säga den fattigaste femtedelen har 2015 nått upp till 1 651 dollar och den rikaste femtedelen till 19 559.

Det är mycket tveksamt om man kan kalla det en utjämning när skillnaden mellan fattiga och rika inte bara ökar utan också accelererar. Frågan uppstår då, vilket är det rimligaste sättet att beräkna skillnaden? Ingen människa betalar med kvot eller procent när man köper mat, så det riktiga sättet måste naturligtvis vara att helt enkelt jämföra pengar.

De flesta ekonomer är eniga om att världen blivit rikare, och flera anser att huvuddelen av den ökande rikedom har använts för att öka klyftorna. Men även de fattiga har fått del av framstegen. Det anses allmänt att cirka 160 miljoner människor lyfts över den extrema fattigdomsgränsen sedan 1990. I stort ligger hela den utvecklingen i Asien, medan den extrema fattigdomen har ökat i Afrika och de forna "öststaterna". Diagrammet visar hur den växande ekonomin fördelats sedan 1990. Ekonomin i OECD-länderna (Europa och USA) har växt kraftigt, medan det är små förändringar i andra regioner. I det här exemplet har officiella växelkurser använts.

ARBETAR MÄNNISKOR I VÄST HÅRDARE? Är det det som diagrammet visar eller demonstrerar det OECD:s ekonomiska makt? Om man använder köpkraftsdollar blir siffrorna lite snyggare. Invånarna i OECD har då i genomsnitt fått 379 US-dollar mer per år, medan människorna i de andra regionerna i genomsnitt fått 107 dollar.

När det gäller olika index måste man vara försiktig eftersom en genomsnittlig ekonomisk förändring inte visar fördelningen. Gini-index, som ofta används i fördelningsjämförelser, medför samma risk som procenträkning. Det bygger på att man stoppar

in ett lands fördelning av inkomster i en ram, utan att ta hänsyn till befolkningens eller ekonomins storlek. Detta är användbart om det gäller att studera fördelningen inom ett land eller att jämföra länder med relativt lika ekonomier. Men när man gör jämförelser mellan mycket olika länder måste man vara försiktig.

För att exemplifiera problemet med begreppet, tar jag ett känt jämlikt land som Norge och jämför det med ett ojämlikt land som Zambia. Norge har gini-index 25,8 medan Zambia har 52,6. Ju högre värde, desto mer ojämlikt är det. Det ger intrycket att Zambia är dubbelt så ojämlikt som Norge. Och det stämmer väl in med den allmänna uppfattningen om att Afrika är mycket ojämlikt.

Om man däremot jämför hur stor inkomst den fattigaste tiondelen i Norge och Zambia har jämfört med den rikaste tiondelen, så visar det sig att i Zambia disponerar den fattigaste tiondelen en kvarts dollar per dag och den rikaste tiondelen åtta dollar per dag, alltså en skillnad på lite under åtta dollar per dag. I Norge är motsvarande siffror 39 dollar för den fattigaste tiondelen och 237 dollar per dag för den rikaste tiondelen.

Det framstår klart att Zambia är mer jämlikt än Norge, nästan alla är ju mer eller mindre fattiga. Medan det i Norge skiljer nästan 200 dollar per dag mellan den rika tiondelen och fattigaste tiondelen. Allt i detta exempel beräknat i köpkraftsjusterade dollar. På en global skala ser vi ett liknande mönster.

NÄR VI SER SJÄLVSÄKRA UTTALANDEN om att fattigdomen minskar, måste vi förstå att dessa är grundade på mycket dåliga data, tveksamma beräkningar av köpkraft och ibland rent av vilseledande procent- och kvoträkningar. När det gäller jämförelser mellan länders BNP bör de justeras med en köpkraftsfaktor. En del länders valutor har ju en avsiktligt undervärderad kurs för att uppnå handelsfördelar.

Men när det gäller fattigdomsgränsen bör den hellre anpassas till kostnaden för en människa att få 2 200 kalorier/dag, några liter rent vatten och lite bränsle varje dag, ett tak över huvudet samt tillgång till nödvändiga mediciner – där går gränsen för ett värdigt liv.

BIRGER NORDSTRÖM

Tidigare informatör och koordinatör för Afrikagrupperna i Zimbabwe